THE METAMORPHOSES OF THE CIRCLE IN THE TRADITIONAL ROMANIAN MENTALITY AND IN THE ORTHODOX CHRISTIAN DOGMA

Alin Naidin

PhD Student, University of Craiova

Abstract: The relevant study and interpretation of symbols must have as criteria, first and foremost, good knowledge of the religious phenomenon and syncretism, both pagan and Christian, a thorough understanding of the philosophical systems that were the basis of Christian teachings in the first centuries and, not least , of Romanian popular traditions. The manner in which the Romanian village has preserved the ancient elements of pre-Christian worship defines it as a separate world, with its own meanings and experiences. The Romanian peasant, with their mystical character, gave a spiritual connotation to each telluric or astral element that could influence their life and reduced the entire known universe, i.e. the complex structure of the divine creation, to their level of understanding.

Keywords: circle, Christianity, divinity, Holy Tradition, symbol

Studierea și interpretarea pertinentă a simbolurilor trebuie să aibă drept criterii buna cunoaștere a fenomenului și sincretismului religios, păgân și creștin, o abordare a sistemelor filozofice care au stat la baza învățăturilor creștine din primele veacuri și, nu în ultimul rând, a tradițiilor populare românești. Modul în care satul românesc a conservat străvechile elemente de cult precreștin îl definește ca o lume aparte, cu sensuri și trăiri proprii. Țăranul român, cu caracterul său mistic, a dat fiecărui element teluric sau astral, care-i puteau influența viața, o conotație spirituală și a redus până la nivelul său de înțelegere întreg universul complex ca structură al creației divine. Figurile geometrice, cu sens de simbol, au devenit reprezentări ale atributelor lui Dumnezeu[1] și l-au apropiat pe omul simplu și muritor de veșnicia, bunătatea, sfințenia sau iubirea Creatorului său. Cea mai mare parte a acestor alegorii se regăsesc în vechile religii cosmice, așa cum sunt cele mesopotamiene, iar *cercul* sau *discul* este unul dintre ele. Pentru dezambiguizare trebuie să menționăm că studiul de față nu se dorește unul de exegeză filozofică asupra metamorfozelor pe care această figură geometrică o parcurge în funcție de spațiu geografic, timp și religie, ci doar unul de identificare care să redea în mod onest sensurile sale în tradițiile populare și creștine, precum și prototipurile care au dus la constituirea unui adevărat limbaj ideografic universal. Referitor la viața spirituală, atât creștină, cât și cea a tradițiilor populare, subliniem că toate aceste elemente sunt polisemnatice. Nu se pune la îndoială, chiar în tradiționalismul bisericesc, valoarea aluzivă a nenumăratelor semne sau reprezentări antropomorfe și zoomorfe.

Pentru o mai bună expunere a aceste problematici foarte subtile o să prezentăm *metamorfozele cercului* în mentalul tradițional românesc în paralel cu dogma creștin ortodoxă. Avem astfel de-a face cu transformări ale acestuia atât în variantă populară, cât și bisericească. Influențele în spațiul creștin, din lumea precreștină, sunt evidente și amintim în acest context crucea înscrisă în cerc prezentă în religiile nordice (crucea celtică), prezentă astăzi pe multe din lăcașurile de cult creștine. Am adus spre analiză *crucea celtică,* pentru că este unul dintre

[1] Dumitru Stăniloaie, *Teologia dogmatică ortodoxă,* vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, pp. 235-292.

exemplele clare de metamorfoză a unui simbol. Mesajul spiritual este același și face trimitere la divinitate, doar că hierogamia este diferită, dând acestuia noi sensuri cu valențe creștine. De asemenea, vom identifica forme care au înțeles asemănător cu al cercului, așa cum sunt spirala, semicercul sau ogiva, sau structuri anatomice ale omului, precum ochiul și capul. Transformările cercului în mentalitatea țăranul român șiîn cea a credinciosului creștin, influențat de Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție și, implicit, de opera patristică, s-au suprapus în manieră istorică poziționând poporul român în *istorismul* unui creștinism specific zonei rurale. Pentru țăranul român Dumnezeu nu este transcendent, ci dimpotrivă, Acesta locuise cândva pe pământ și se preumbla și vorbea oamenilor avându-l alături cel mai adesea pe Sfântul Petre. Dumnezeu întruchipează, în poveștile românești, bunătatea și înțelepciunea, pe când Apostolul, slăbiciunile și afectele umane[2].Toate acestea creează, așa cum ne spune reputatul cercetător și filozof Ernest Bernea, ideea unui creștinism adaptat la nevoile satului românesc, spumos și plin de savoarea naturii neîmblânzite.

Înainte de toate trebuie înțeleasă diferența dintre cei doi stâlpi ai credinței și cum acestea au funcționat în tandem de-a lungul istoriei, definind dogma creștină. Aceasta, putem afirma, este prima metamorfoză a cercului. Sfânta Tradiție este asemenea unui cerc în mijlocul căreia pulsează, precum o inimă, Sfânta Scriptură. Metafora care aparține preotului și teologului Eugen J. Pentiuc, profesor la o universitate prestigioasă din Statele Unite și autor a mai multor cărți de specialitate, definește de o manieră clară cum funcționează și se completează cele două în ortodoxie. În acest cerc imaginar, asemenea unei făpturi vii, Scriptura cuprinde și împrăștie în fiecare colțișor al Tradiției, precum vasele capilare. Vasele sunt liturgice, canonice, dogmatice sau patristice și transportă esența ortodoxiei către fiecare *organ* al acesteia. Ca o concluzie, în acest cerc ce reprezintă înțelegerea și Revelația Cuvântului, timpul și spațiul aproape că își pierd identitatea, devin atemporale și aspațiale, adică ale tututror din toate timpurile. Creștinismul s-a suprapus peste comunități rurale, cu propriile sale trăiri și datini, iar din acest motiv cunoscuta *sola scriptura* protestantă nu-și găsește locul și sensul. Evident că vechile obiceiuri precreștine încă prezente în lumea satului, nu sunt reprezentări ale Tradiției, ci vrem să subliniem că aceste străvechi obiceiuri au fost puse în slujba creștinismului, așa cum de altfel sublinia marele teolog Vasile cel Mare în *Discurs către tineri despre literatura grecilor*.

În primul rând cercul, ca figură geometrică cu valoare de simbol, în tradiția creștină este o reprezentare a soarelui și a Mântuitorului nostru Iisus Cristos, fiind cunoscută profeția veterotestamentară în care profetul ne spune că s-a născut Soarele Dreptății (*Malahia* 4, 2). În acest context putem afirma că cercul, ca reprezentare alegorică a Dumnezeirii, însumează o sumă de simboluri a celor văzute (stele) și nevăzute (îngeri) care se află în cer. Nu trebuie confundate soarele și căldura emanată cu dumnezeirea, ne spune Clement Alexandrinul în *Stromatele* sale, pentru că acestea sunt opera Sa:

„Nu ştiu cum se face, că unii oameni rătăciţi, uitându-se la frumuseţea artistică a creaţiei, au ajuns de se închină nu lui Dumnezeu ci soarelui şi lunii şi corului de stele, socotindu-i nebuneşte pe aceşti aştri dumnezei, când ei nu sânt decât organe ale timpului”[3].

[2] Theodor Fecioru, *Poporul român și fenomenul religios. Studii pe marginea producțiunilor folclorice,* Editura Librăriei Teologice, București, 1939, p. 200.
[3] Clement Alexandrinul, *Scrieri, Stromata I,* în Părinți și Scriitori Bisericești, 5 (în continuare: *P.S.B.*) , Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (în continuare: IMBOR), București, 1982, p. 85.

Nimbul rotund (există și nimb sub formă de triunghi) de pe capul sfinților este un insigniu al măririi de veci ce o dă Dumnezeu sfinților pentru viața lor virtuoasă pe pământ[4]. Cercul este un simbol al luminii și al veșniciei, al legăturii trainice dintre om și Dumnezeu, dar și al iubirii pământești, motiv pentru care la Sfânta Taină a cununiei soții își pun pe deget câte un inel.

Așa cum afirmam mai sus, cercul este un simbol al veșniciei, deci al divinității, în religiile cosmice, datorită imaginii sale de mișcare continuă, o linie care se rotește la infinit spre deosibire de pătrat, de pildă, care are linii întrerupte. Printr-un exercițiu de imaginație ne putem închipui un cerc ce se deschide și formează o dreaptă. Dacă cercul imită imortalitatea cosmică, linia desprinsă din cerc sugerează întruparea Mântuitorului și chiar pe Mântuitorul însuși (*Apocalipsă* 1,8)[5]. Prin chenoza lui Dumnezeu, omul se face părtaș veșniciei. Creștinismul însuși poate fi definit prin această linie dreaptă, o linie care are un punct de plecare numit Alfa și unul de sosire numit Omega, literele grecești care se află pe frontispiciul bisericilor. Drumul spre mântuire a început cu Hristos și se va sfârși tot cu El, prin a doua venire, deschizându-ne cheia veșniciei,ce este reprezentată printr-un cerc[6].

Simbol al divinității dedicate creației, cercul, de cele mai multe ori, este absorbit ideii de *cer,* acea dimensiunea a divinității responsabilă cu trimiterea apei fertilizatoare (ploaia) pe pământ. Astfel, avem un cer-tată și un pământ-mamă. Discul soarelui este asemănat firii dumnezeiești așa cum ne spune Sfântul Chiril al Alexandriei:

„Când îţi îndrepţi ochii trupului spre cercul soarelui, îndată îi întorci, copleşit de puterea luminii. Trebuie ştiut deci că firea dumnezeiască locuieşte în lumina neapropiată. E neapropiată minţilor curioase. Deci şi când se vorbeşte despre cele dumnezeieşti prin cuvinte omeneşti, nu trebuie să cugetăm nimic smerit, ci, în sărăcia cuvintelor noastre, să oglindim bogăţia slavei dumnezeieşti”[7].

Precum discul soarelui luminează pământul și nu poți privi direct spre el, așa și Iisus Hristos luminează sufletele oamenilor, iar spre acesta nu se poate privi direct decât prin contemplație. Alături de cruce, cerc și pătrat, cercul este unul din simbolurile fundamentale ale simbolisticii religioase și, în speță, creștine. Forte des întâlnită este crucea înscrisă în cerc, cunoscută sub numele de *cruce celtică.* În simbolica biblică crucea este simbolul ideii sublime de mântuire, este totodată chipul lui Hristos, iar cercul, așa cum remarcam mai sus, alegoria dumnezeirii. Simbol străvechi provenind din cultura nordică, această cruce era un simbol al cerului, iar cercul al pământului. Aveam astfel o inversare a direcțiilor cosmice, cerul devine feminin, iar pământul masculin, iar semnul în sine reprezenta hierogamia cerului și pământului. Crucea înscrisă în cerc, provenită din tradițiile antice, se metamorfozează, în creștinism într-un puternic simbol al creației, adică este lumea creată de *Dumnezeu cu un motiv și un scop*[8], o lume nevăzută, nepermisă pământenilor sau permisă doar acelora plin de sfințenie. Crucea *Anckh* sau *crux ansata,* folosită în special de biserica *coptă,* dar și de celelalte biserici ortodoxe, este un străvechi apotropeu egiptean, motiv pentru care a și fost preluat de acești creștini. Ea este formată dint-o cruce surmontată de un cerc sau un oval. Crucea este simbolul masculin al pământului, iar ovalul feminin, al cerului. Avem astfel aceeași hierogamie a două principii

[4] Victor Aga, *Simbolica biblică și creștină,* ediția a II-a, cuvânt înainte de Î,P.S. Nicolae Corneanu Mitropolitul Banatului, Editura Învierea, Timișoara, 2005, pp. 258-259.
[5]*Eu sunt Alfa şi Omega, zice Domnul Dumnezeu, Cel ce este, Cel ce era şi Cel ce vine, Atotţiitorul.*
[6] Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri,* vol. I, Editura Artemis, București, 1993, p. 88.
[7] Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri,* partea a II-a, *Comentariu la Evanghelia după Ioan,* traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloaie, în *P.S.B.* 41, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (în continuare: IMBOR), București, 2005, p. 509.
[8] Dumitru Stăniloaie *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010, p. 232.

sacre, în speță o însoțire între pământ și cer. Crucea, în formă de litere grecești *tau,* susține cerul.

Aproape toate reprezentările *Pecetei lui Hristos,* cu excepția *Agnețului,* sunt un cerc, imagine care face trimiterea directă către ideea de Împărat al cerurilor. La rândul lor *Tronurile,* una din cetele îngerești, sunt reprezentate prin cercuri cu aripi[9], iar *Serafimii,* cei cu multe aripi, cu capul acoperit de un nimb rotund.

Cercul este *cerul* ce oferă totul și nu primește nimic. Cerul revarsă asupra pământului ploaie, rouă, lumină, căldură, toate vin de sus și nimic de jos nu merge spre cer. Acest aspect a creat o mulțime de credințe și superstiții populare. Cercul magic era în satul românesc o graniță nevăzută de care duhurile rele nu puteau trece, iar acesta era motivul principal pentru care localitățile se construiau în cerc. În mijlocul acestuia era centrul, vatra satului cu *buturugile bătrânilor,* ceea ce lega indisolubil simbolul centrului de cel al cercului. Era o încercare de reproducere a împărăției lui Dumnezeu cu toate ierarhiile sale. În timpul molimelor, era obiceiul în satul românesc să se tragă cu un plug brazde sub forma unui cerc în jurul satului, asemenea unui hotar care să oprească duhurile morții. De asemenea, credința populară spunea că doar cerul se poate uni cu pământul, nu și invers. Atunci când se întâmpla acest lucru, atunci era *prăpădenia lumii*, pentru că cerul se unea cu pământul doar prin furtuni cumplite și devastatoare[10]. Divinitatea își manifesta nemulțumirea pentru lipsa de respect a oamenilor. Astfel de lucruri au dus la apariția unor simboluri cu puternic rol apotropaic. Un astfel de simbol este cercul înscris în pătrat. Pătratul, prin liniile sale întrerupte este o reprezentare a materiei, a pământului și, implicit, a omului, iar cercul al divinității. Un cerc într-un pătrat reprezenta omul în interiorul căruia sălășluiește Dumnezeu, adică Duhul Sfânt, una din Persoanele Sfinte Treimi. În altă ordine de idei, acest simbol omniprezent pe uși sau pe porți, cele care delimitau lumea profană a exteriorului de locul sacru al interiorului casei, putea fi și în genul un cerc înscris într-un pătrat. Aceasta reprezenta rugăciunea: *Precum în cer așa și pe pământ.* Prin acestea omul transmitea *halelor,* duhurilor necurate, că este protejat de cer, adică de Dumnezeu și de întreaga lume nevăzută a îngerilor. Prin simbolul cercului omul realizează, pe de o parte, sacrul nemuritor și manifestarea sa, și timpul limitat pentru el, pe de altă parte. *Cercul* este *cerul, divinitatea și timpul veșnic.* Sărbătorile românești sunt o manifestare în cerc a timpului. Cercul calendaristic începe odată cu Anul Nou ocupațional (agricol, pastoral, apicol, viticol etc.) și se închide odată cu strângerea recoltelor sau intrarea animalelor în staul. Cercul sărbătorilor este împărțit, de asemenea, în cicluri de câte trei luni reprezentând echinocțiile și solstițiile. Astfel, cercul nu este doar o metamorfoză a lucrurilor create și necreate, ci și o reprezentare a atotputerniciei dumnezeiești, a Creației în sine. Însuși Mântuitorul Iisus Hristos, *Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat,* poartă, în iconografia creștină, nimbul perfect rotund al eternității[11]. Nimbul sub formă de triunghi, purtat de Dumnezeu-tatăl, reprezentare grafică necanonică[12], este un semn al perfecțiunii și, printre altele, al celor trei lucrări ale dumnezeirii: crearea, mântuirea și judecata.

---

[99] Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine,* Editura Sofia, București, 2010, p. 347.

[10] Traian German, *Șolomonarii,* în Revista lunară de folklor „Comoara satelor", Anul IV, Ianuarie, nr. 1, Blaj, 1926, p. 9.

[11] Constantine Cavarnos, *Ghid de iconografie bizantină,* Editura Sofia, București, 2005, passim.

[12] Sinodul al VII-lea ecumenic de la Niceea din anul 787 a restabilit cultul icoanelor. Niciunul din cele 22 de canoane nu stabilesc clar nereprezentarea grafică a lui Dumnezeu Tatăl, dar acest lucru reiese dintr-o scrisoare pe care papa Grigore al II-lea o trimite împăratului Leon al II-lea Isaurul (717-741), la scurt timp după apariția crizei iconoclaste: „Alte imagini făcute de mână de om au fost cinstite până în zilele noastre de oameni credincioși. De ce nu putem face o icoană cu Dumnezeu Tatăl? Fiindcă natura divină nu poate fi reprezentată. Dacă l-am fi văzut pe Tatăl, așa cum l-am pe Fiul l-am fi putut reprezenta ". Pe larg despre subiect în: Lucian Dîncă, *Conciliile ecumenice Constantinopol II (553) & (680-681) și Niceea II (787),* Editura Galaxia Gutemberg, Tîrgu-Lăpuș, 2018, p. 213.

După cum am remarcat, în Biserică, instituție prin definiție foarte tradiționalistă, toate aceste simboluri, nu-și pierd sensul nici după sute de ani ci, dimpotrivă, sunt la fel de prezente. Și aceasta pentru că Biserica Ortodoxă nu se modernizează, în sensul strict al cuvântului, ci evoluează și se adaptează la realitățile societății fără a distorsiona mesajul evanghelic. Gesturile rituale în cerc ale preoților, enoriașilor, mirilor, nașilor etc. sunt pline de semnificație religioasă. Înconjurarea de trei ori a cristelniței într-un cerc, închipuie făgăduința întru Hristos a celui botezat. Cele trei înconjurări rituale însoțite de diferite cântări, potrivite cu serviciu religios, (botez, sfințire, cununie etc.) reprezintă pe Iisus și Învierea lui Cea de-a treia zi. La cununie, masa pe care se află Evanghelia, se înconjoară de trei ori și se cântă: *„Isaia dănţuieşte; Fecioara a avut în pântece şi a născut Fiu pe Emanuel, pe Dumnezeu şi Omul; Răsăritul este numele Lui, pe Care slăvindu-L, pe Fecioara o fericim. Sfinţilor mucenicei, care bine v-aţi nevoit şi v-aţi încununat, rugaţi-vă Domnului să se mântuiască sufletele noastre. Slavă Ţie, Hristoase Dumnezeule; lauda Apostolilor şi bucuria mucenicilor, a căror propovăduire este Treimea cea de o fiinţă”.* Cele trei cercuri rituale, asemenea unei hore înseamnă bucuria sufletească a mirilor care de acum se află sub Sfânta Taină a cununiei. Ei se vor afla, precum linia nesfârșită a cercului, în veșnicia iubirii lui Dumnezeu.Cercul în creștinism reprezintă dragostea lui Hristos. Funia răsucită care înconjoară bisericile, corăbiile mântuirii, sugerează iubirea și legământul Mântuitorului pentru oameni și face trimitere către Evangheliile sinoptice (*Matei* 8, 23-27; *Marcu* 4, 35-41; Luca, 8, 22-25).

Cununa de pe capul mirilor este un simbol al Tainei la care aceștia sunt părtași, este coroana curățeniei și a virtuților ,este, totodată, dovada că Dumnezeu va proteja viitoarea familie. În lumea satului românesc se considera că fetele și femeile se nasc pe cap cu o coroană, pe care Dumnezeu le-a dat-o din marea dragoste ce o poartă femeilor. Fetele primesc coroana, pentru că se nasc cu darul dumnezeiesc al fecioriei, iar după căsătorie, coroana fecioriei se schimbă cu cea a cununiei, cea care o va binecuvânta spre naștere de prunci. Cine lua coroana fecioriei de pe capul unei fete, sau cine strica coroana cununiei de pe capul unei neveste săvârșea un păcat de neiertat și era similar în credința rurală cu dărâmarea unei biserici[13]. Sfântul Ioan Gură de Aur spunea în omiliile sale la *Facere*:

„Atunci este cu adevărat căsnicie, când cei doi soţi se înţeleg nu numai când le merge bine, ci şi când trec prin primejdii. Prin asta se vădeşte dragostea adevărată! Prin asta se cunoaşte prietenia trainică! Nu-l face pe împărat atât de strălucitor coroana de pe cap, cât de strălucitoare şi de vestită a făcut-o pe Sara ascultarea pe care a dat-o sfatului soţului ei, sfatul dreptului Avram”[14].

Acest cerc magic al cununii, după cum am remarcat mai sus, se suprapune peste un altul la fel de important – cel al coronei – asemănându-se până la identificare. Deasupra capului unui om special stă o cunună sau o coroană. Cerul însuși este coroana de deasupra lumii, iar bolta bisericii este cea de deasupra creștinilor. Această coroană-cunună este reprezentată în iconografia bisericească printr-un singur cerc simplu deasupra capului celui smerit, dar unul încărcat de tainele iubirii lui Dumnezeu. Un om sărac și umil, cu capul descoperit în această lume, ne spune Sfântul Augustin, poate intra încoronat în împărăția cerurilor cu cununa slavei Celui Unuia Născut şi diadema comuniunii şi unirii cu El după har datorită vieții exemplare și a sacrificiului pentru dragostea sa în Iisus Hristos:

[13]Elena Niculiță-Voronca, *Datinile şi credinţele poporului român*, vol. II, Editura Saeculum Vizual București, 2008, p. 49. (în continuare. Voronca, *Datinile…*), p. 404.
[14] Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri*, partea întâia, *Omilii la Facere (I),* în P.S.B. 21, traducere și introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, Editura IBM al Bor, București, 1987, P. 419

„Săracilor le dăruia tot ce putea, iar cuminecarea cu trupul Domnului o sărbătorea acolo la mormintele sfinţilor care, imitând patimile lui, s-au lăsat jertfiţi şi şi-au primit cununa martiriului”[15].

Există de asemenea și o coroană a trufiei, un cerc pământesc aurit supus stricăciunii, deosebită de *cununa înfloritoare şi pururi nevestejită*[16]a împărăției Domnului, iar cei ce o poartă se găsesc în imposibilitatea de a comunica spiritual. Cercul, ca simbol, are poate cea mai largă răspândire și cunoaștere în raport cu celelalte semne geometrice, tocmai pentru că este asociat divinității. Dacă este să coborâm în tenebrele istoriei, o să remarcăm că multitudinea de construcții megalitice în formă de cerc și chiar piramidele, în imensitatea lor, nu erau altceva decât simple scări ce urcau spre discul soarelui. Bisericile noastre erau construite pe dealuri sau, acolo unde forma de relief nu permitea, erau ctitorite în centrul satului care, la rândul lui, era rânduit în formă circulară. Datorită concepții, numele de sătean devenise în perioada medievală sinonim cu acela *horan*[17], adică cel ce locuia în *hora* satului. Inițial zidurile în formă sferică a primelor așezări sau fortificații au fost probabil magice. Acestea erau construite și concepute, în primul rând, să poată împiedica intrarea demonilor în interiorul satului, apoi să oprească atacul fiinţelor omeneşti, pentru că satul nu era altceva decât o imagine terestră a cerului[18].

De altfel, rozetele solare, discurile spiralate sau simple cercuri sunt omniprezente în decorațiunile interioare și exterioare ale bisericilor. La Biserica Episcopală de la Curtea de Argeș, pe care o vom lua ca model, cunoscută mai ales sub numele de Mânăstirea Argeșului, vom remarca, pe zidul exterior, un număr mare de cercuri sau discuri solare, frumos dăltuite în piatră, total diferite unul de celălalt, în sensul că fiecare dintre acestea are un model dantelat unic. Aceeași forma geometrică repetabilă – cerc – poate trimite cu gândul la același ipostas comun al celor trei persoane ale Sfintei Treimi, iar deosebirile estetice, la cele trei persoane distincte, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, care formează Ființa treimică. În cadrul simbolic al Bisericii cercul devine înțelesul perfecțiunii dumnezeiești, al omogenității perihoretice și al mișcării imuabile și eterne. Lumea și omul, simbolizați prin figura geometrică a pătratului, au început și un sfârșit, doar Dumnezeu este veșnic.

În volumul *Sacrul și profanul* Mircea Eliade reproduce definiția timpului în viziunea filozofului francez Henri-Charles Puech:(…) *după vestita definiţie platoniciană, timpul, care determină şi măsoară evoluţia sferelor cereşti, este imaginea mişcătoare a veşniciei nemişcate, pe care o imită desfăşurându–se în cerc. Prin urmare, întreaga devenire cosmică, precum şi durata acestei lumi de creaţie şi de corupţie, care este lumea noastră, se vor dezvolta în cerc sau după o succesiune nesfârşită de cicluri în decursul cărora aceeaşi realitate se face, se desface, se reface, conform unei legi şi unor alternative imuabile*[19].

Revenind la lumea satului românesc remarcăm faptul că o mare parte dintre troițe sunt concepute cu o cruce a răstignirii înscrisă într-un cerc. Fără o teologie adâncă, țăranul neștiutor de carte a reușit să-și definească de o manieră clară „hristocentrismul”[20] în care trăia, fără a confundau învățătura creștină despre creație cu mitologia antropogonică. Pentru meșter, exponent al gândirii comunității din care făcea parte, astfel de troițe solare cu cruce înscrisă reprezintă hierofania desăvârșită. În micile lăcașuri de cult, numite în funcție de zonele

[15] Sfântul Augustin, *Confesiuni,* ediţia a II-a, revizuită, ediţie bilingvă latină-română. Traducere din limba latină, introducere şi note de Eugen Munteanu, Editura Nemira, București, 2006, p. 115

[16] Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești,* în *P.S.B.* 81, traducere din greacă de Dumitru Stăniloaie, Editura IMB al BOR, Bucureștii, 1990, p. 219.

[17] Pe piatra de mormânt al domnitorului Radu de la Afumați, îngropat în pronaosul Mănăstirii de la Curtea de Argeș, este pomenită și lupta acestuia cu *horanii* din munții Argeșului.

[18] Mircea Eliade, *Sacrul și profanul,* Editura Humanitas, București, 1995, p. 31.

[19]Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 65.

[20] Dumitru Stăniloaie, *Teologie ascetică și mistică ortodoxă,* Editura Basilica, București, 2019, passim.

etnografice *rugi, răstigniri, icoane* sau *cruci la răscruci* îl vedem pe Dumnezeu, cel atemporal, care s-a întrupat în chip minunat într-o ființă umană circumscrisă timpului, rămânând în același timp Dumnezeu adevărat. Prin aceste reprezentări ale cercului, care implică trăiri și credințe ancestrale, comunitățile rurale se plasează în propria formă de istorism creștin. Troița depășește prin tradiționalismul său limitările omenești impuse de condițiile istorice și rămâne, prin alegoriile respective și prin ceea ce reprezentă ele, un document nescris al celor două milenii de creștinism românesc. Despre cerc și soare amintim și în sărbătoarea Crăciunului, de la solstițiul de iarnă, atunci când celebrăm nașterea Mântuitorului nostru. Menționăm că cele patru Evanghelii nu avansează vreo dată privind Nașterea minunată. Doar în *Matei* și *Luca* avem câteva referiri vagi. Sărbătoarea nașterii *Soarelui Dreptății* pe 25 decembrie este decizia Sfinților Părinți sinodali care, prin revelație, au decis acest lucru.

Cercul și metamorfozele sale solare au dat naștere multor legende populare și au avut un rol determinant în definirea Sfintei Tradiții bisericești. Una dintre cele mai importante aspecte este și acela al atribuirii Maicii Domnului a titlului de *Născătoare de Dumnezeu,* aspect ce îi era negat de unii teologi al începutului de secol al V-lea. Problema a fost tranșată în Sinodul al III-lea ecumenic de la Efes din anul 431. În acest context, la Biserica cu hramul Sfântul Nicolae, din Curtea de Argeș, ctitorită de Basarab I, domnul Țării Românești, se află o frescă rară și de o frumusețe unică, ce o reprezintă pa Maica Domnului însărcinată. Pictura din secolul al XIV-lea a suferit evident unele restaurări, dar ceea ce este important este mesajul pe care pictorul, rămas necunoscut, sau chiar domnul țării a vrut să-l transmită prin aceasta scenă și anume: *Iisus este Dumnezeu chiar și în pântecele Maicii sale.*

Ca o concluzie, articolul aduce în actualitate importanța semnelor și simbolurilor culturale și interpretarea lor pertinentă. Cercul este unul dintre ele, o figură geometrică cu valențe magice, ce ascunde o adevărată istorie a sărbătorilor românești creștine și tradiționale.

Disc solar aflat pe zidul exterior al bisericii cu hramul Sfântul Gheorghe (1656), din Pitești. Un exemplu al *încreștinării* vechilor simboluri precreștine.

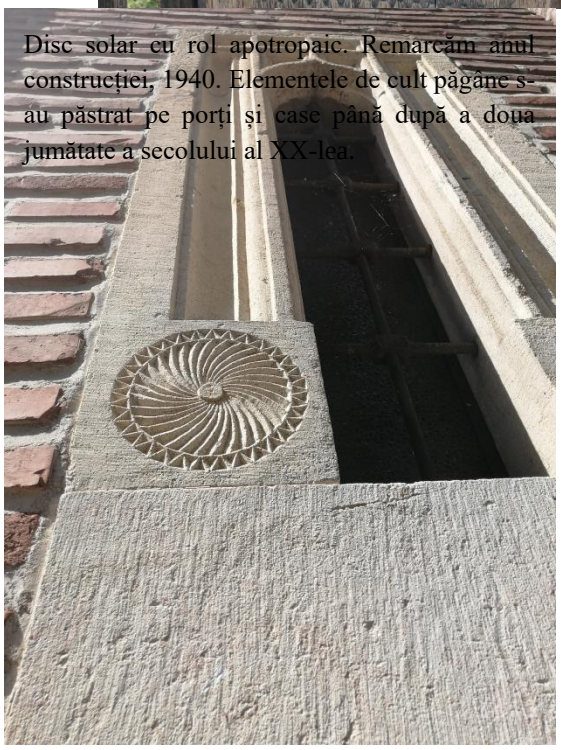

Disc solar cu rol apotropaic. Remarcăm anul construcției, 1940. Elementele de cult păgâne s-au păstrat pe porți și case până după a doua jumătate a secolului al XX-lea.

Crucea înscrisă – se află pe pridvorul principal al Palatului Episcopal de la Curtea de Argeș

Biserica Episcopală de la Curtea de Argeș. Remarcăm torsada care înconjoară nava bisericii, precum și discurile solare ale căror modele diferă.

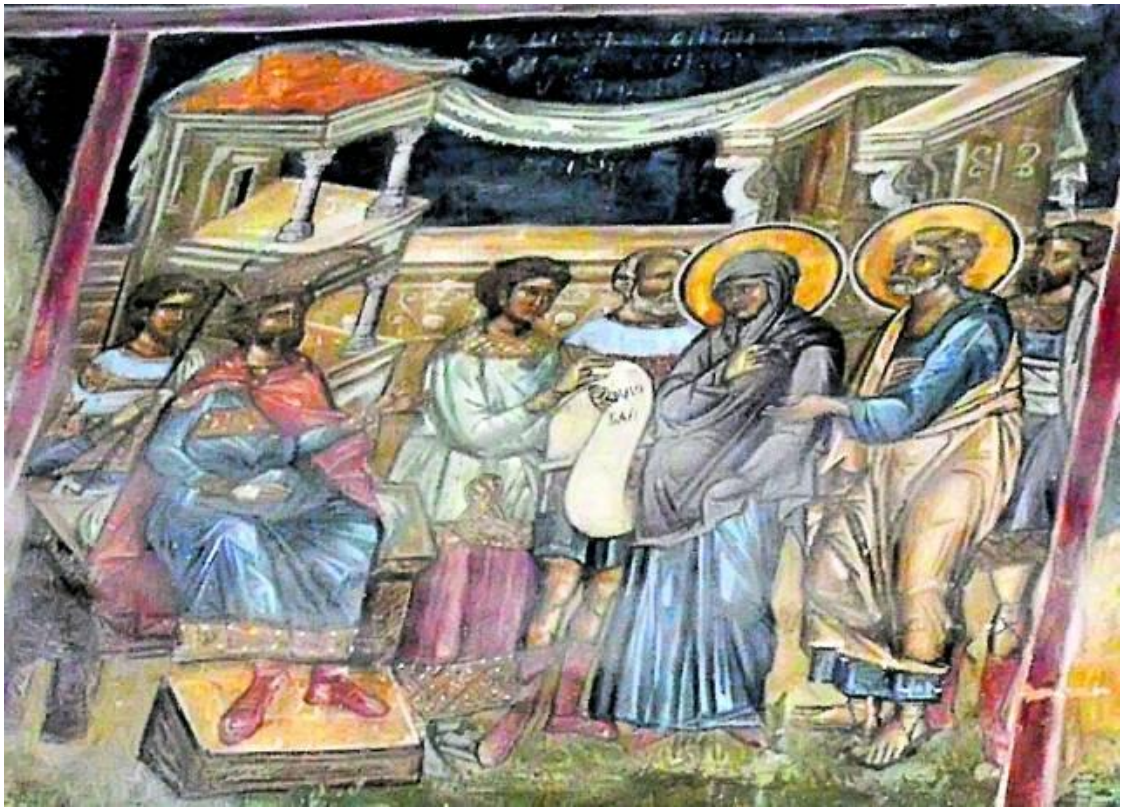

Maica Domnului însărcinată. Fresca se află pe zidul de nord din naos al Bisericii Domnești din Curtea de Argeș.

Troiță solară și *coloana cerului* (sec. XIX).

BIBLIOGRAPHY

Aga, Victor, *Simbolica biblică și creștină,* ediția a II-a, cuvânt înainte de Î,P.S. Nicolae Corneanu Mitropolitul Banatului, Editura Învierea, Timișoara, 2005.

Cavarnos, Constantine, *Ghid de iconografie bizantină,* Editura Sofia, București, 2005.

Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri,* vol. I, Editura Artemis, București, 1993.

Clement Alexandrinul, *Scrieri, Stromata I,* în Părinți și Scriitori Bisericești, 5 (în continuare: *P.S.B.*) , Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (în continuare: IMBOR), București, 1982.

Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine,* Editura Sofia, București, 2010.

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul,* Editura Humanitas, București, 1995.

Fecioru, Theodor, *Poporul român și fenomenul religios. Studii pe marginea producțiunilor folclorice,* Editura Librăriei Teologice, București, 1939.

German, Traian, *Șolomonarii,* în Revista lunară de folclor „Comoara satelor", Anul IV, Ianuarie, nr. 1, Blaj, 1926.

Niculiță-Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului român,* vol. II, Editura Saeculum Vizual București, 2008, p. 49. (în continuare. Voronca, *Datinile…*).

Sfântul Augustin, *Confesiuni,* ediţia a II-a, revizuită, ediţie bilingvă latină-română. Traducere din limba latină, introducere şi note de Eugen Munteanu, Editura Nemira, București, 2006.

Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri,* partea a II-a, *Comentariu la Evanghelia după Ioan,* traducere, introducere și note de Dumitru Stăniloaie, în *P.S.B.* 41, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (în continuare: IMBOR), București, 2005.

Sfântul Ioan Gură de Aur, *Scrieri,* partea întâia, *Omilii la Facere (I),* în P.S.B. 21, traducere și introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, Editura IBM al Bor, București, 1987.

Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Scrieri și epistole hristologice și duhovnicești,* în *P.S.B.* 81, traducere din greacă de Dumitru Stăniloaie, Editura IMB al BOR, Bucureștii, 1990.

Stăniloaie, Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă,* vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2010.

Stăniloaie, Dumitru, *Teologie ascetică și mistică ortodoxă,* Editura Basilica, București, 2019.